

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 5 Sayı: 20 Volume: 5 Issue: 20

Kış 2012 Winter 2012

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

XVI. YÜZYILDA PRİZREN KAZASI

“PRIZREN IN 16TH CENTURY”

Sadullah GÜLTEN*

Özet

Bugün Kosova Devleti'nin ikinci büyük şehri olan Prizren, II. Mehmet zamanında Osmanlı hakimiyeti altına girmiştir. Şehrin fethinden sonra bölgede yeni bir idari yapı oluşturularak merkezi Prizren olan bir sancak kurulmuştur. Şehir, Müslüman nüfusunun artması ve bölgede faaliyet gösteren vakıfların katkısıyla kısa bir zaman içinde tipik bir Osmanlı şehrine dönüşmüştür. Bu çalışmanın konusu XVI. yüzyılda Prizren şehrinde ve kırsalında iskân, nüfus, içtimaî yapı, vakıflar, üretim birimleri, yetiştirilen ürünler ve tahsil edilen vergilerdir. Araştırmanın temel kaynakları tahrir defterleri olup, çalışmada ayrıca mühimme kayıtlarından ve vakfiyelerden de yer yer istifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Balkanlar, Prizren, Tahrir Defterleri.

Abstract

Today's Prizren, the second largest city of Kosovo, was taken under Ottoman rule at Mehmet (II)'s time. After Ottoman conquest a new administrative structure was established at the province and Prizren became her central district. Prizren quickly became a typical Ottoman city with the help of Moslim foundaitons and the growing Muslim population. Main purpose of this research is to find out population, taxes, settlement, foundaitons, social structure and production units in Prizren at 16'th century. Main sources of the research is Tahrir Daftars, additionally muhimme records and vakfiyya's are also used.

Word Keys: Ottoman Emperium, Balkans, Prizren, Tahrir Daftars.

Giriş

Prizren Şar dağlarının uzantısı olan Cvilen dağı yamaçlarında kurulmuş olup denizden yüksekliği 500 metre civarındadır. M.Ö. II. yüzyıldan M.S. V. yüzyılın sonuna kadar Roma İmparatorluğu'nun hakimiyeti altında kalmış, Doğu Roma'nın ayrılmasıyla bu devletin hakimiyeti altına girmiştir. Doğu Roma hakimiyeti ise şehrin 1214 tarihinde Sırların eline geçmesine kadar devam etmiştir. Ortaçağ Sırp Devleti'nin ekonomik ve demografik çekirdeğini oluşturan Prizren bir aralık devlet merkezi olmasına rağmen, daha sonra Sırp Devleti'nin merkezini kuzeye taşımasıyla birlikte terk edilmiş bir hal almıştır. Şehrin Osmanlı hakimiyetine geçişi ilk olarak I. Kosova savaşından sonra I. Murat dönemine rastlamaktadır. Fetret

* Yrd. Doç. Dr., Ordu Üniversitesi, Tarih Bölümü.

döneminde elden çıkan şehrin kesin olarak Osmanlı idaresine girişi ise 1455 tarihinde Fatih Sultan Mehmet zamanındadır. Şehrin ele geçirilmesinden sonra bir yandan merkez kazası Prizren olan bir sancak kurulurken bir yandan da şehirde iskân ve imar hareketi başlatılmış, Müslüman nüfusun artmasıyla şehrin dokusu kısa bir sürede değişerek medreseleri, camileri, mescitleri, tekkeleri, hamamları ve köprüleriyle klasik bir Osmanlı şehrine dönüşmüştür. Şehir, Osmanlı dönemi mimarisi ve canlı Türk kültürüyle günümüzde de bir Anadolu şehrinden farksızdır¹. Şehrin gelişmesinde Romalılar döneminden itibaren önemli bir ticaret yolu olan Via de Zenta'nın Prizren'den geçmesi önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca, Dubrovnik-Selanik-İstanbul arasındaki yolun yan bağlantısı üzerinde bulunmasından başka², maden ocaklarına³ sahip olması da şehrin gelişmesine etki eden diğer faktörler arasında sayılabilir.

Prizren'in kesin olarak ele geçirilmesini müteakiben, Osmanlı fetih politikasının bir gereği olarak, bölgede yeni bir idari yapı oluşturularak bölgenin tahriri yapılmıştır. Tahririn sonuçları, muhtemelen TD 9 numaralı deftere kaydedilmiştir. II. Mehmet dönemine ait olan defterin ilk sayfasında sonradan yazıldığı anlaşılan bir notta defterde Piriştine, Vılçitrin, Morava, Klopotnik ve Lab nahiyelerinin yanı sıra Prizren'e de ait bilgilerin bulunduğu belirtilmesine rağmen defterin önemli bir kısmı çürük ve noksanıdır. Defterin 393. sayfadan başlaması noksan kısmın bir hayli fazla olduğunu göstermektedir. Defterin geriye kalan kısmında ise Prizren sancağına ait bilgiler mevcut değildir. Muhtemelen, defterin çürük ve noksan kısmı Prizren'e ait kısımları içeriyordu. Sancağın mevcut ilk tahrir defteri 1530 tarihli TD 167 numaralı muhasebe-icmal defteridir. 1530 tarihli muhasebe-icmal defterlerinin bu tarihten önce düzenlenen mufassal tahrir defterlerini temel alınarak hazırlanması⁴ bahsi geçen defterin de 1530 tarihinden önce hazırlanmış bir mufassal defterden yararlanılarak düzenlendiğini göstermektedir. Bu bağlamda, Prizren sancağına ait 1530 tarihli TD 92 numaralı bir icmal defterinin bulunması, 1530 tarihinde bir de mufassal defterin düzenlenmiş olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Bu bilgiden hareketle, TD 167 numaralı defterdeki bilgilerin TD 92 numaralı icmal defteriyle birlikte hazırlanmış, fakat şuan mevcut olmayan bir mufassal defterden özetlendiği söylenebilir. Sonuç itibarıyla, Prizren'e dair ilk derli toplu bilgiler TD 167 numaralı defterde bulunmaktadır. Defterde sadece Evrenos oğlu Ahmet ve Yakup Bey vakıflarına ait bilgilerin bulunması da defterin bölgeye ait ilk tahrirlerden birinin sonucunu ihtiva ettiğini göstermektedir⁵. Zira, diğer tahrirlerde vakıf kayıtlarının sayısı oldukça fazladır. Prizren sancağına ait mufassal tahrir defterleri ise sırasıyla Kanuni döneminde düzenlenmiş tarihsiz TD 368⁶, 1570 tarihli TD 495⁷ ve 1590 tarihli TD 55 numaralı defterlerdir. Bahsedilen defterlerden TD 55 numaralı olanı Kuyûd-ı Kadime Arşivi'nde, diğerleri ise Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde muhafaza edilmektedir.

Bölgeye ait ilk iki mufassal defterlerden ilkinin noksan ve çürük olması nedeniyle Prizren'e ait bilgileri ihtiva etmemesi, ikincisinin ise ancak muhasebe-icmalinin elimizde olması Prizren'in ele geçirildiği sıradaki haliyle sonraki halinin sağlıklı bir şekilde karşılaştırılmasını engellemektedir. Özellikle bu durum mahallelerin inkişafı, nüfusun gelişimi ve hareketliliği,

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Raif Vırmiça (2009). *Kosova'da Fatih Devri Eserleri*, Prizren: Kitap Yayınları; Aynı yazar (2010). *Kosova Tekkeleri*, İstanbul: Timaş Yayınları; Altay Suroy Recepoğlu (2001). *Kosova'da Türk Kültürü veya Türkçe Düşünmek*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları; Aynı yazar (2009). *Prizren'de Türk Dönemi Kültür Mirası*, Prizren: Fikri ve Medya Hizmetleri Derneği Yayını.

² Şehrin tarihi hakkında geniş bilgi için bkz. Fetnan Derviş (2007). XVIII.-XIX. Yüzyıllarda Prizren: Siyasi ve Sosyo Ekonomik Tarihi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 3-13.

³ Buradaki madenlerin hukuki durumu için bkz. Ahmed Akgündüz (1990). *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukuki Tahlilleri*, 2. Kitap İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, s. 472.

⁴ Mehmet Öz (2000). "Tahrir Defterlerindeki Sayısal Veriler", *Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik*, (Der. Halil İnalçık ve Şevket Pamuk), Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, s. 19.

⁵ BOA. TD. nr. 167, s. 378.

⁶ TD 368 numaralı defterin tarihinin belli olmaması TD 92 numaralı defter ile birlikte hazırlanmış olabileceğini akla getirmektedir. Esasen, her iki defterde de aynı köyler aynı kişilerin dirliği olarak kayıtlıdır. Fakat, hasıl miktarlarının farklı olması, defterlerin yakın aralıklarla fakat farklı tarihlerde hazırlandığını göstermektedir.

⁷ Defter kısa bir süre önce Sırpça olarak yayımlanmıştır. Tatjana Katic (2010). *Detailed Register Of The Prizren Sancak From 1571*, Belgrad.

Müslim nüfusun ortaya çıkışı, meslek gruplarının ilk durumu ve üretime dair bazı meselelerde kendini hissettirmektedir. Yine, her ne kadar, mufassal defterlerin son bir iki sayfasında şehirdeki vakıflara dair bazı bilgiler yer almaktaysa da vakıflarının kaydedildiği ayrı bir evkâf defterinin olmaması vakıfların gelişimini, gelirlerini ve bu gelirlerin nerelere sarf edildiğinin tespitini güçleştirmektedir. Tahrir defterlerinde tespit edilen vakıflara ait vakfiyelerden pek çoğunun Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde de bulunmaması vakıflarla ilgili yukarıda belirtilen hususların aydınlatılmasına ve tahrir defterlerinde tespit edilen vakıflarla ilgili ayrıntılı bilgi edinilmesine imkan vermemektedir.

Prizren Şehri

Prizren, tipik Osmanlı şehirlerinde olduğu gibi, Müslim ve gayrimüslim mahallelerinden⁸ oluşmuştur. Müslümanların sakin olduğu mahalleler ilk iki tahrirde Cami-i Sultan Mehmet/Cami-i Atik, Ayas Bey, Yazıcı Sinan ya da Emin Mehmet, Çarşı ya da Yakup Bey olmak üzere dört tane idi. 1570 tarihli tahrirden itibaren ise mahalle sayısı sekiz olarak tespit olunmaktadır. Defter harici kaldığı belirtilen Kuruli ve Debbağan mahallelerinin yanı sıra Levişa ve Hacı Kasım isimli iki mahalle daha kurulmuştu. Levişa mahallesi Cami-i Atik, Hacı Kasım mahallesi ise Ayas Bey mahallelerine tabi idi⁹. Gayrimüslimlerin sakin oldukları mahalleler ilk tahrirde Pop Dimitri ya da Birader-i Radoslav, Eski Pazar, Vuk veled-i Dimitri, Nikola Mamzik ya da Niko veled-i Acopko, Olivir İzlavcir, Petri Nikola, Kostantin Petkocani ya da Bogoy Ribar, Vasil, Radomir; ikinci defterde Eski Pazar, Nikola Mamzik, Vepopo Jidar, Vasil, Anderlac Arlod, Vuk, Petri Nikola, Bogoy Ribar, Radomir, Olivir İzlavcir, Ayasluka; son iki defterde ise Eski Pazar, Mamzik ya da Hasan Çelebi, Vasil, Koka ya da Kuruli, Çarşı ya da Petri Nikola, Bogoy Ribar, Radomir, Yazıcı Sinan ya da Emin Mehmet, Pandelya, Pridvoric ve Ayas ya da Ezgugan isimli mahallerdi¹⁰. Buna göre ilk tahrirde 13, ikinci tahrirde 14, üçüncü ve dördüncü tahrirde ise toplam 19 mahalle mevcuttu. Müslim mahallerinde bir süreklilik görülmesine karşılık, gayrimüslim mahalleleri değişken bir yapı arz etmekte olup zamanla mahalle sayıları ve isimlerinde bir takım değişiklikler meydana gelmişti. Bu duruma etki eden hususlardan biri defter harici kalmış mahallelerin sonraki tahrirlerde eklenmesiyle, bir diğer husus ise hiç şüphesiz nüfus hareketleriydi. Nüfus hareketleri sonucunda, bazı mahalleler ortadan kalkmış, diğer taraftan yeni mahalleler kurulmuş veya bazı mahalleler birleşmişlerdi. (Ek Tablo: 1)

Mahalleler Müslim ve gayrimüslim mahalleleri olarak ikiye ayrılmasına rağmen, bazılarında her iki unsura mensup kişiler yaşamaktaydı¹¹. Keza, Yazıcı Sinan mahallesi Müslim ve gayrimüslimlerin birlikte yaşadıkları bir mahalleydi. Bölgenin ilk iki tahririnde mahalledeki gayrimüslimlerden bahsedilmemiş olması onların mahalleye sonradan yerleştiklerini göstermektedir. Yine, Müslim nüfusun yaşadığı Kuruli mahallesiyle gayrimüslimlerin yaşadığı Koka ya da Kuruli mahallesinin aynı oldukları düşünülürse, burada da her iki unsurun birlikte yaşadıkları söylenebilir. Ayrıca, gayrimüslimlerin yaşadığı Eski Pazar, Çarşı, Ayas ve Hasan Çelebi gibi bazı mahalle isimlerinin Türkçe olması Müslim ve gayrimüslimler arasındaki yakın ilişkilerin başka bir tezahürü olarak değerlendirilebilir. Muhtemelen, buralar Müslümanlar tarafından kurulmuş mahallelerken, sonradan gayrimüslimlerin yerleşmeleriyle birer gayrimüslim mahallesi haline dönüşmüşlerdi. Bu türden nüfus hareketleri pek çok bölgede tespit edilmekte olup farklı tahrirlerde aynı köyde sadece Müslümanlar veya gayrimüslimler meskunken, bazen de her iki unsurun birlikte yaşadıkları görülmektedir¹².

⁸ Mehmet Bayartan (2005). "Osmanlı Şehrinde Bir İdari Birim: Mahalle", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, Sayı 13, s. 93-107; Ömer Düzbakar (2003/2), "Osmanlı Döneminde Mahalle ve İşlevleri", *Ullağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl, 4, Sayı 5, s. 97-108.

⁹ BOA. TD. nr. 167, s. 372; BOA. TD. nr. 368, s. 43-46; BOA. TD. nr. 495, s. 37-41; KKA. TD. nr. 55, v. 12b-14a.

¹⁰ BOA. TD. nr. 167, s. 372; BOA. TD. nr. 368, s. 46-51; BOA. TD. nr. 495, s. 41-46; KKA. TD. nr. 55, v. 14b-16a.

¹¹ Prizren şehirdeki dini grupların bir arada yaşama tecrübesinin bir hayli yüksek olduğu Sırp tarihçilerince de kabul edilmektedir. Bkz. Olga Zirojević (1994). "Prizren Şehri, İslamiyet ve Hristiyanlığın Beraber Yaşamının Bir Örneği", *XVI. Türk Tarih Kongresi*, Cilt V, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 2115-2123.

¹² Alpaslan Demir (2011). "XVI. Yüzyılda Koğans Nahiyesi: Nüfus ve Yerleşme", *History Studies*, Volume 3, Issue 2, s.

Mahalleler adlarını bir camiden, mahallenin en eski yerleşimcisi durumundaki şahıstan veya mahallenin içinde barındırdığı iktisadi faaliyetlerden almışlardı. Tahrirlerde ilk sırada kaydedilen Cami-i Sultan Mehmet/Cami-i Atik mahallesi Fatih Sultan Mehmet'in Prizren'i fethinden sonra şehrin en büyük kilisesi Steva Bogoraditsa Levişka'yı camiye tahvil etmesiyle kurulmuştu¹³. Sonradan Cami-i Atik mahallesine tabi olarak kurulan Levişa mahallesi muhtemelen Levişka kilisesinin hatırasını yansıtmaktaydı. Yakup Bey mahallesi ismini Fatih'in rikabdarından¹⁴, Ayas Bey mahallesi ise bölgenin tahririni yapan kişiden almış olmalıydı¹⁵. Yine, Yazıcı Sinan mahallesinin diğer ismi olan Emin Mehmet bahsedilen kişinin burada yaptırdığı mescidiyle alakalı olmalıdır. Hızır Koka'nın oğlu Mehmet Bey adına kurulmuş vakıf kaydından¹⁶ Koka mahallesinin de bölgede önemli bir faaliyet gösteren Hızır Koka'dan aldığı söylenebilir. Gayrimüslim mahalleleri arasında Pop Dimitri ya da Biraderi Radoslav, Vuk veled-i Dimitri, Petri Nikola gibi mahalleler şahıs isimleri taşıyan mahallelere örnek olarak verilebilir. Pop Dimitri ya da Biraderi Radoslav mahallesi muhtemelen mahallenin ilk sakini olan iki kardeşin isimlerini taşımaktaydı. Diğer taraftan Çarşı, Pazar ve Debbağan gibi mahalle isimleri ise mahallelerdeki iktisadi yapıyı yansıtmaktaydı.

Prizren kazasında yaşayan Müslim nüfus 1530 tarihinde 230 hâne ve 40 akıncı toplam 270, Kanuni döneminde 264 hâne ve 14 mücerred olmak üzere toplam 278 neferd. 1530 tarihinde kaydedilen 40 nefer akıncıdan sadece 5'i Kanuni dönemine ait defterde tespit edilmekte olup, bunlar bahsedilen defterde ayrı bir başlık altında değil hâne nüfusu içinde kaydedilmişlerdi. Akıncıların nüfusunun düşmesi şehirden ayrıldıklarını ya da şehrin sürekli sakinleri olduklarını göstermektedir. 1570 tarihinde 428 hâne olan nüfus, 1590 tarihinde 320 hâne olarak tespit edilmektedir. 1530, 1570 ve 1590 tarihli tahrirlerde Müslim nüfus hâne ve mücerred tasnifine gidilmeyerek tamamı hâne başlığı altında kaydedilmişti. Bu yüzden, mücerredler tespit edilememektedir. Bu durum, sadece Müslümanlar için geçerli bir uygulama iken, gayrimüslimler statülerine göre tasnif edilmişlerdir. Nüfusun 1570 tarihinde daha önceki tahrirlere nazaran artmış görülmesinde, defter harici kalan Kuruli ve Debbağan mahallerinde yaşayan 122 hânenin eklenmiş olmasının büyük bir payı vardır. 1570 tarihinde bir önceki tahrire nazaran 200 hâne artan nüfus, 1590 senesine gelindiğinde aksi istikamette bir seyir takip ederek 100 hâne azalmıştı. Buna göre, şehirde yaşayan tahminî Müslim nüfus 1530 tarihinde 1190; Kanuni döneminde 1334; 1570 tarihinde 2140 ve son olarak 1590 tarihinde ise 1600'dü.

Gayrimüslim nüfus ise 1530 tarihinde 396 hâne, 47 mücerred, 138 bive toplam 581; Kanuni döneminde 213 hâne, 53 mücerred, 54 bive, 23 haymane ve 3 bazdar toplam 346; 1570 tarihinde 265 hâne, 110 mücerred, 27 bive, 6 bazdar toplam 408 ve son olarak 1590 tarihinde 248 hâne, 37 mücerred ve 6 bazdar olmak üzere toplam 291 neferd. TD 167, TD 495 ve TD 55 numaralı tahrirlerde gayrimüslimlerin tamamı *Gebrân-ı nefis-i Prizren* başlığı altında yazılmışken Kanuni dönemine ait defterde *Gebrân-ı nefis-i Prizren* başlığı altında sadece 16 neferlik bir grup kaydedilmiştir. Gebr aslında kitap ehli olmayan putperest ve ateşperestlere verilen bir isimken Osmanlılar tarafından Müslüman olmayanlar hakkında kullanılmıştı¹⁷. Müslümanların yoğun olarak yaşadıkları köylerde bulunan birkaç Hıristiyan hânenin de *hâne-i gebr* olarak kaydedilmiş olması bu görüşü destekler mahiyettedir¹⁸. Fakat, Kanuni dönemi defterinde 16 kişilik grubun özellikle bu isim altında kaydedilmiş olması, onların Hıristiyanlıktan başka bir dine mensup olmalarıyla ilgili olabilir. Şehirde yaşayan gayrimüslim nüfus ise 1530 tarihinde takriben 2165; Kanuni döneminde 1198; 1570 tarihinde 1468 ve son olarak 1590 tarihinde 1283 idi.

129-130.

¹³ Raif Vırmiça (2009). *Kosova'da Fatih Devri Eserleri*, Prizren: Kitap Yayınları, s. 49.

¹⁴ Padişahların atla bir yere gidişleri sırasında üzenği tutmak suretiyle ata binip inmelerine yardım eden kişidir. Mehmet Zeki Pakalın (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. III, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, s. 44.

¹⁵ Fatih döneminde Balkanlara ait tahrirlerden bazıları Ayas Bey tarafından düzenlenmiştir. Bkz. Halil İnalçık (1995). *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 152, dipnot 72a.

¹⁶ KKA. TD. nr. 495, s. 414.

¹⁷ Midhat Sertoğlu (1986). *Osmanlı Tarih Lügati*, İstanbul: Enredun Kitabevi, s. 120.

¹⁸ Örneğin bkz. BOA. TD. nr. 495, s. 84; KKA. TD. nr. 55, v. 36a.

Şehrin toplam nüfusu 1530 tarihinde tahminen 3755; Kanuni döneminde 2532; 1570 tarihinde 3608 ve son olarak 1590 tarihinde 2883'tü. Şehirdeki toplam nüfusun tahrirlere göre oldukça farklı olması dikkat çekicidir. Buna göre, Kanuni dönemine ait defterde yer alan nüfus 1530 tarihli deftere nazaran takriben 1200 kişi azalmıştı. Buna mukabil 1570 tarihinde ise Kanuni dönemine nazaran yaklaşık 1000 kişi artmıştı. Yine, 1570-1590 tarihleri arasında nüfus yaklaşık 725 kişi azalmıştı. Özellikle, 60 yıllık bir zaman diliminde gayrimüslim nüfus yarı yarıya düşmüştü. Bu durum, aşağıda da temas edildiği üzere, ihtidâların fazlalığı ile açıklanabilir. Keza, 1530 tarihinde toplam nüfusun %35'i Müslümanken, 1570 tarihinde bu oran %60'a yükselmişti. Fakat, 1570 ilâ 1590 tarihleri arasında yaklaşık 550 kişilik bir Müslim nüfusunun azalması, ancak bölgeden yoğun bir göçün yaşanmış olması veya şehirde meydana gelen bir veba ile izah edilebilir. (Ek Tablo: 2)

Müslim ve gayrimüslimlerin birlikte yaşamasında Osmanlı Devleti'nin hoşgörülü siyasetinin yanında, Müslim nüfusun ihtidâlar sonucunda oluşmuş olmasının da etkisi düşünülebilir. Nitekim, Balkanlar daha Selçuklular zamanından itibaren, Sarı Saltık gibi heterodoks Türkmen Babaları tarafından Türkleştirme ve İslamlaştırma faaliyetlerinin başlatıldığı bir bölgeydi¹⁹. Kolonizatör Türkmen Babalarının başlatmış olduğu bu süreç Osmanlılar zamanında da -Sarı Saltık ile aynı gelenekten gelen- Kızıl Deli Sultan ve Otman Baba gibi kişiler tarafından devam ettirilmişti²⁰. Osmanlıların bölgeye yerleşmeleri ile özellikle Arnavutlar, Boşnaklar ve Makedonlar arasında Müslüman nüfus artmıştı. XVI. yüzyıl itibarıyla, bahsedilen bölgelerde sonradan Müslüman olanların oranı %30 ilâ %45 arasında değişmekteydi²¹. Prizren'e ait erken tarihli mufassal defterlerin elimizde olmaması, ilk mücmel defterin ise 1530 tarihli olması bölgedeki ilk İslamlaşma süreciyle ilgili sağlıklı değerlendirmeler yapılmasını engellemektedir. Bununla birlikte, 1530 tarihli icmal defterinden edinilen bilgilere göre, bu tarihte bütün tımar sahipleri artık Müslüman'dı. Bu durum en azından askerî sınıf mensuplarının zamanla Müslüman olduklarını göstermektedir²². Askerî sınıf mensuplarının Müslüman olmasında, Osmanlı sisteminin kendi iç dinamikleriyle onları İslamiyet'e geçmeye zorladığı görüşü²³ savunulsa da defterlerde bu görüşün aksini gösteren kayıtlar mevcuttur. Buna göre, Kapı Ağası İbrahim Ağa'nın kardeşleri ve kardeş çocukları müselleme teşkilatı içinde yer almalarına rağmen, İslamiyet'e geçmeyip eski dinlerinde kalmışlardı. Özellikle, bunların üç nesil boyunca dinlerini muhafaza etmeleri dikkat çekicidir²⁴. Bu durum askerî sınıf mensuplarının da İslamiyeti seçmelerinde devlet tarafından herhangi bir zorlamayla karşılaşmadıklarını göstermektedir.

Prizren'de meydana gelen ihtidâlar hakkında elimizdeki en önemli bilgi, baba adı Abdullah olarak kaydedilmiş kişilerin çokluğudur. Bununla birlikte, sadece Abdullah isminden

¹⁹ Bkz. A. Yaşar Ocak (2002). *Sarı Saltık Popüler İslâm'ın Balkanlar'daki Destanı Öncüsü*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

²⁰ Heteredoks şeyh ve dervişlerin ihtidâlardaki rolleri üzerine ayrıca bkz. Ahmet Yaşar Ocak (2011). *Ortaçağlar Anadolu'sunda İslâm'ın Ayak İzleri*, İstanbul, Kitap Yayınevi, s.127 vd; Ayrıca, Ömer Lütfi Barkan (1942). "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler, I. İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", *Vakıflar Dergisi*, C. II, s. 279-386.

²¹ Géza David (2002). "Osmanlı Avrupası'nda Yönetim", (Çev. Sermet Yalçın), *Kanuni ve Çağı*, Ed. Metin Kunt vd, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 77.

²² BOA. TD. nr. 92; Osmanlılar Balkanlara yerleştikten sonra da pek çok tımar gayrimüslimlerin elinde bulunmaktaydı. Mesela, 1468'de Sırbistan'ın Braniçeva vilayetindeki toplam 125 tımarlıdan 62'si, 1431'de Arnavutluk'taki toplam 355 tımarlıdan 60'ı ve 1455'te Tırhala livasındaki toplam 182 tımarlıdan 36'sı Hristiyan'dı. Bkz. Halil İnalcık, *a.g.e.*, s. 137.

²³ Bununla ilgili olarak Géza David'in adı geçen makalesine bakılabilir.

²⁴ BOA. TD. nr. 368, s. 4; BOA. TD. nr. 495, s. 27; KKA. TD. nr. 55, v. 7b; "Mezkûr müsellemler sabika Kapı Ağası İbrahim Ağa'nın karındaşları ve karındaşı oğlanları olup haraçtan ve ispençten ve adet-i ağnamdan ve bil-cümle avarız-ı divaniye ve tekalif-i örfiyeden muaf olalar deyu ellerinde hükmü hümayunları vardır deyu defter-i atikte mukayyet olup haliya mezkûrân zimmiler dahi ol müsellemlerin oğulları ve oğlu oğulları olup vech-i meşruh üzere muaf olmak için müceddeden hüküm-i şerif irat ettikleri ecilden defter-i cedide üslûb-ı sabık üzere müselleme kaydolundular."

hareketle ihtidâları tespit etmenin mümkün olmadığı da belirtilmelidir²⁵. Kaldı ki, Prizren taşrasında tespit edilen bazı mühtedilerin baba isimlerini aynen muhafaza ettikleri de anlaşılmaktadır²⁶. Fakat, Prizren’de baba adı Abdullah olan kişilerin sayısının bir hayli fazla olması, şehirde yoğun bir ihtidânın yaşandığını göstermektedir. Kanuni dönemine ait tahrir defterine göre, Cami-i Atik mahallesinde yaşayan 108 neferden 50’sinin, Ayas Bey mahallesinde yaşayan 64 neferden 37’sinin, Yazıcı Sinan mahallesinde yaşayan 89 neferden 37’sinin ve Çarşı ya da Yakup Bey mahallesinde yaşayan 17 neferden 9’unun baba ismi Abdullah’tı. Buna göre, Müslim nüfusun %48’inin baba adı Abdullah olarak kaydedilmişti²⁷. 1570 ve 1590 tarihli defterlerde baba isimlerinin yerine kişilerin mesleklerinin yazılmış olması sayının tam olarak tespitini engellemekle beraber 1570 tarihinde 50, 1590 tarihinde ise 20 kişinin baba ismi Abdullah’tı²⁸. Yılmaz Kurt, Anadolu’daki kişi isimleri üzerinden yaptığı bir araştırmada 244962 kişiden sadece 4647’ünün adının Abdullah olduğunu tespit etmiştir. Buna göre Abdullah isminin kullanım oranı %1’in dahi altındadır²⁹. Bu bakımdan, Prizren’de tespit edilen %48’lik oranın yüksekliği her türlü tartışmadan varestedir. Diğer taraftan, 1530 tarihinde şehrin toplam nüfusunun %35’ini oluşturan Müslümanların zamanla %60 seviyesine ulaşması³⁰ da ihtidâ hareketlerinin yoğunluğunun ve sürekliliğinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Prizren’de yaşayan halkın büyük çoğunluğu geçimini esnaflık ve zanaatkârlıkla sağlamaktaydı. Özellikle, 1570 ve 1590 tarihli defterlerde Müslümanların baba isimlerinin yerine mesleklerinin yazılmış olması hem meslek sahibi kişilerin çokluğu hem de meslek çeşitliliği ile alakalıdır. Bu durum şehrin işlek bir yol üzerinde bulunmasıyla açıklanabilir. Prizren’de icra edilen meslekler arasında dericiler kendi isimleriyle anılan bir mahalle kuracak kadar kalabalıktı. Bunların sayıları 1570 tarihinde 36 iken 1590 tarihinde 19’a kadar gerilemişti. Onlar, işledikleri derileri sayıları bir ara 21’e kadar çıkan kasaplardan temin etmekteydiler. Prizren kazası kırsalında koyun vergisinin oldukça düşük olması, bölgede hayvancılığın fazla yapılmadığını göstermektedir. Bu yüzden, kasapların ve dericilerin kesimlik hayvan ve deri ihtiyaçlarını komşu bölgelerdeki Yörüklerden karşıladıkları söylenebilir. Debağlar tarafından işlenen derilerin önemli bir kısmı ayakkabıcılar, çarıkçılar, pabuççular, çizmeciler ve başmakçılar tarafından kullanılmaktaydı. Sayıları 26’ya kadar çıkan bu grup önemli bir üretim potansiyeline sahip olmalıydı. Yine, 20 kişilik saraç ve semerci grubu da derilerin önemli bir kısmını kullanılmaktaydı.

Şehirdeki bir diğer üretim sahası ise ipekçilikti. Şehirde hem ipek üreticileri hem de ipeği işleyen kalabalık bir terzi grubu yaşamaktaydı. 1590 tarihinde şehirde 20 ipekçi, 52 de terzi mevcuttu. Müslüman terziler Arapça *hayyat*, Hıristiyan terziler ise Farsça *derzi* kelimesiyle kaydedilmişlerdi. Bu durum iki grup arasında bir faklılığına işaret olarak yorumlanmışsa da³¹, Kukli Mehmet Bey vakfiyesinde Abdi isimli bir Müslüman terziden bahsedilmesi³² farklı kelimeler kullanılmasında katiplerin tasarrufunun ön plana çıktığını göstermektedir. Nitekim, ipekçiler de aynı anlama gelen ipekçi ve kazzaz gibi farklı iki kelimeyle kaydedilmişlerdi. Şehrin işlek bir yol üzerinde bulunması, maden ocaklarına ve önemli bir üretim potansiyeline sahip olması ulaşım sektörünün de gelişmesinde etkili olmuştu. Bu cümleden olarak, şehirde arabacılar ve nalbantlar kalabalık bir meslek grubunu oluşturmaktaydı. Şehir içi ulaşım ise

²⁵ Alpaslan Demir (2009). “Tahrir Defterlerine Göre 16. Yüzyılda İhtidâ Hareketleri,” *Gazi Türkiyat*, Güz, Sayı 4, s. 200-201; Hanefi Bostan (2002). *XV- XVI. Asırlarda Trabzon sancağında Sosyal ve İktisadî Hayat*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 319 vd.; Kamil Çolak (2000). *XVI. Yüzyılda İstanbul’da İhtidâ Hareketleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 145 vd.

²⁶ BOA. TD. nr. 495, s. 87; KKA. TD. nr. 55, v. 37b ve 38b; Bu tür örneklerle başka yerlerde de rastlanılmaktadır. Örneğin bkz. Ali Açık (2004). “Şer’iyye Sicillerine Göre Tokat’ta İhtidâ Hareketleri (1772-1797)”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 23, s. 181.

²⁷ BOA. TD. nr. 368, s. 43-46.

²⁸ BOA. TD. nr. 495, s. 37-41; KKA. TD. nr. 55, v. 12b-14a.

²⁹ Yılmaz Kurt (2002). “XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nda İhtidâ Hareketinin Onomastik Açından İncelenmesi”, *Kafalı Armağanı*, Ankara: Akçağ Yayınları, s. 260.

³⁰ BOA. TD. nr. 368, s. 43-46; BOA. TD. nr. 495, s. 37-41; KKA. TD. nr. 55, v. 12b-14a.

³¹ Olga Zirojeviç, *a.g.m.*, s. 2119.

³² Raif Vırmiça, (2010). *Kukli Mehmet Bey Vakfiyesi*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, s.7.

hayvanlarıyla yük taşıyan ve defterlerde kiracı olarak kaydedilen kişiler tarafından yapılmaktaydı. Bahsedilen esnafların dışında şehirde attar, ekmekçi, bozacı, keçeci, takkeci, kendirci, bakırcı, dellak, dellal, borazan, berber, dülger, sarımcı, kaputçu, kılıççı, kürekçi, sabuncu, helvacı, çilingir, aşçı, natır, mumcu, boyacı, hamamcı, kazancı, bakkal, hallaç, neccar, muytab, çerçi ve değirmenci gibi çeşitli esnaf ve zanaatkâr bulunmaktaydı.

Öte yandan, gayrimüslimler arasında meslek sahibi kişilerin azlığı dikkat çekicidir. Bu vesile ile, Müslüman ayakkabıcı ve çarıkçıların bile Sırpça *suşter* ve *opon* kelimeleri ile kaydedildiği belirtilmelidir.³³ Yalnız burada bahsedilen kelimelerin Arnavutça olabileceği de düşünülebilir. Bu itibarla, gayrimüslimler tarafından icra edilen başka bazı mesleklerin Sırpça veya Arnavutça yazılmış olmasından dolayı okunamamış olması ihtimal dahilindedir. Tespit edilebildiği kadarıyla, gayrimüslimler arasında kuyumcu, terzi, ayakkabıcı ve ekmekçi fazlaydı. Gayrimüslimler arasında 4 kuyumcunun olması dikkat çekici bir ayrıntıdır. Şehirde 1 Müslim kuyumcuya nazaran 4 gayrimüslim kuyumcunun bulunması, finans sektöründe gayrimüslimlerin etkili olduklarını göstermektedir. 1578 tarihli bir mühimme kaydından anlaşıldığı kadarıyla, kuyumcular arasında Yahudiler de mevcuttu. Aynı belgede, bunlardan birinin kalpazanlık yaptığı belirtilerek konunun araştırılması istenmişti³⁴.

Osmanlı şehirlerinde esnaflar genellikle önceden özel mülkken sonradan sahipleri tarafından vakıflara bırakılmış dükkanlarda faaliyet göstermekteydiler.³⁵ Prizren'de de bu şekilde vakfedilmiş pek çok dükkan mevcuttu. Bu cümleden olarak Kukli Mehmet Bey 90³⁶, Mehmet Paşa 34³⁷, Evrenos oğlu Ahmet Bey 99, Hızır Koka oğlu Mehmet Bey 113, Mehmet Bey'in zevcesi Huri Hatun 15, Fatih'in rikabdarı Yakup Bey 5, Hoca Şaban 6, Hasan Subaşı 7, Tercüman İskender 5, Ayas Bey 5, Ayşe Hatun 5, Fatma Hatun 4 ve Mehmet Voyvoda 2 dükkan vakfetmişti. Bunlar muhtemelen, belli esnaf gruplarının faaliyet gösterdikleri hanlar ya da çarşılarda bulunmaktaydı. Vakıf gelirleri belirtilen dükkanlarla sınırlı olmayıp kervansaray, hamam, değirmen, bağ, bahçe, çiftlik, çayır ve hâneler de mevcuttu. Vakfedilen mallardan elde edilen gelirlerin önemli bir kısmı medrese, cami, mescit, köprü ve su yollarının bakımına, para vakıflarının geliri ise Kuran tilavetine tahsis edilmişti. Yakup Bey, Hasan Çelebi, Mehmet Bey, Tercüman İskender, Ayas Bey, Derviş Çelebi, Hacı Ramazan, Emin Mehmet, Budak Hoca, Katip Sinan, Ahmet Bey, Hoca Şaban, Fatma Hatun ve Suzi Çelebi³⁸ vakıflarının gelirleri cami ve mescitlere, Huri Hatun vakfının geliri şehirdeki çeşmelerin tamirine, Kasım Bey vakfının gelirinin bir kısmı su yolu tamirine, Bali Bey vakfının geliri Prizren'de bulunan köprünün tamirine, İskender Subaşı vakfının geliri kendi köprüsünün tamirine, Debbağ Hasan, Hacı Mustafa ve Ferhat Voyvoda vakıflarının gelirleri köprü tamirine, Helvacı İbrahim, Mehmet, Ahmet, Kadı Mehmet, Hasan Emin, Hızır Çavuş, Abide Hatun, Nazlı Hatun, Selime Hatun ve Mustafa vakıflarının gelirleri Kuran tilavetine, Hüseyin vakfının geliri ise Levişa, Çarşı ve Debbağ mahallelerinin vergilerinin ödenmesine ayrılmıştı. Ayrıca, Ayşe Hatun Çarşı mahallesindeki imamın oturması için bir ev vakfetmişti. Yine, bir ev de Yeniçeri Hacı Süleyman tarafından İskender mescidinin imamının oturması için vakfedilmişti³⁹.

Bunlardan başka, İskenderiye mirlivası Mehmet Paşa medrese ve mescit yapımı için

³³ Olga Zirojević, *a.g.m.*, s. 2119

³⁴ MD. nr. 34, 125/273.

³⁵ Suraiya Faroqhi (2011). *Osmanlı Zanaatkarları*, (Çev. Zülal Kılıç), İstanbul: Kitap Yayınevi, s. 82; Aynı Yazar (1993). *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, (Çev. Neyyir Kalaycıoğlu), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 37.

³⁶ Raif Virmiça, *a.g.e.*, s. 6.

³⁷ VGMA. nr. 989, 73/56.

³⁸ BOA, TD. nr. 495, s. 81. "Mezra-i mezbûre merhum Mevlana Suzi tasarrufunda bir mezra olup üzerinde bir kaç haymâne gelip sakin olup bedel-i öşr-i gallat ve sair müteveccihât salbesal sahib-i arza 250 akçe ber-veche eda eylediği defter-i atikte mukayyed ve mestûr olup mahalli mezkûrda olan mescidine vakfiyet üzere zapt olunmağın vech-i meşrûh üzere defter-i cedide kaydolundu."; Suzi Çelebi, Mihailoğlu Ali Bey'in Balkanlardaki fetihlerinin anlatıldığı Gazavat-nâme'nin yazarı olup, I. Selim tarafından kendisine 1513 tarihinde Grajdenik mezrası temlik edilmişti. Suzi Çelebi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Prizrenli Suzi'nin 500. Yılı (2000). Haz. Altay Suroy Repeçoğlu, Prizren; Agah Sırrı Levend (1956). *Gazavat-Nâmeler ve Mihailoğlu Ali Bey'in Gazavatnâmesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

³⁹ BOA. TD. nr. 167, s. 378; BOA. TD. nr. 368, s. 463- 464; BOA. TD. nr. 495, s. 414-418; KKA. TD. nr. 55, v. 193b-195a.

40000 -vakfiyesinde 400000- akçeden başka, 300000 akçe daha vakfetmişti⁴⁰. 1580 tarihli vakfiyeye göre, o sırada Köstendil sancağı beyi olan Mehmet Paşa, Prizren merkezinde yaptırdığı cami ve medresenin yanı sıra Prizren'e tabi köylerden Leşan'da da yine bir cami ve bir mektep yaptırmıştı. Bunların yapımı için toplam 700000 akçe tahsis etmişti. Bahsedilen nakit paradan başka vakfa akar olarak kaydedilmiş çok miktarda gayri menkul de vardı. Bunlar Prizren ve köylerinde olmak üzere toplam 34 dükkan, 1 çifte hamam, 2 bab değirmen, Selanik'te ise 17 dükkan ve 1 handı⁴¹. Hasan Subaşı ve Evrenos oğlu Ahmet Bey vakıflarının gelirlerinin ise nerelere sarf edildiği tahrirlerde belirtilmemiştir⁴². Ancak, Evrenos oğlu Ali Bey'in oğlu olan Ahmet Bey 1498 tarihinde ölmeden bir sene evvel Yenice-i Vardar'da yaptırdığı cami, imaret ve medresenin vakfiyesini düzenlettirmişti⁴³. Yenice-i Vardar'daki vakfın vakfiyesine ulaşmak mümkünken⁴⁴, Prizren'deki vakfıyla ilgili vakfiyesi mevcut değildir. Fakat, Prizren'deki vakfının da Vardar'dakine benzer bir şekilde cami, imaret ve medrese yapımı ve bunların bakımıyla ilgili olması muhtemeldir. Yine, Ahmet Bey'in babası Gazi Ali Bey tarafından da bir vakıf kurulduğu tespit edilmekle birlikte⁴⁵, bu vakfa ait tahrirlerde ve vakfiyelerde herhangi bir bilgi yoktur. Son olarak, Derzi Evra⁴⁶ vakfından da bahsedilmesi gerekmektedir. Tahrirlerde, derzi ibaresinin gayrimüslimler için kullanılmasından hareketle, bu kişinin de gayrimüslim olduğu düşünülebilir. O, kendi mektebinin giderleri için 10000 akçe vakfetmişti⁴⁷.

Vakıf kurucularının genellikle yönetici sınıfa mensup kişiler oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca, kadınlar tarafından kurulmuş vakıfların çokluğu da burada zikredilmelidir. Bu bağlamda Huri Hatun, Ayşe Hatun, Fatma Hatun, Abide Hatun, Nazlı Hatun ve Selime Hatun vakıfları bu cümledendi. Bu kişilerin tamamının Hatun sıfatını taşıması yönetici sınıfa mensup kişilerin eşleri olmalarıyla açıklanabilir. İsimleri belirtilen kadınlar tarafından kurulmuş olan vakıfların hiçbirine ait vakfiye mevcut değildir. Kadın vakıf kurucularıyla ilgili oldukça geç bir döneme ait sadece bir vakfiye tespit edilmiştir. 1912 tarihinde Pembe Hanım adına düzenlenmiş vakfiyeye göre, o ölümünden sonra Saraçhâne mahallesindeki 50000 kuruş değerindeki evinin satılıp elde edilecek para ile bir dükkan alınarak, buradan elde edilecek gelirle kendisi ve oğlu için Kuran okunması şartıyla bir vakıf kurmuştu⁴⁸. Arşiv kayıtlarında vakıf sorumlusu mütevellilerin suiistimallerine dair bazı bilgiler mevcuttur. Örneğin, Gazi Ali Bey vakfının mütevellisi ile ilgili olarak vakıf mallarını kendi masrafları için harcadığına dair bir şikayet söz konusu olmuş, bu durumun araştırılması için bir müfettiş tayin edilmişti⁴⁹.

Son olarak, Prizren şehrinden elde edilen gelirler padişah ve sancak beyi arasında paylaşılmaktaydı. Buna göre şemhane, asel ve revgan ile arızı vergiler padişaha has kaydedilmişken, diğer gelirler sancak beyine aitti⁵⁰.

Prizren Kırsalı

XVI. yüzyılda kaza genelinde nüfusun çoğunluğu bir üretim ünitesi olan köylerde yaşamaktaydı. Köylerin yakınında bulunan mezralar ile köy sınırları içindeki baştinalar, bağlar ve çiftlikler geniş üretim biriminin alt kollarını oluşturmaktaydı.

1570 ve 1590 tarihlerinde Prizren kazasına tabi 113 köy vardı. Bunlardan Kuruşe, Lubijde, Muşotişte ve Ribar mahallelere ayrılarak birer kasaba halini almışlardı. Buna göre Kuruşe kasabasının iki, Lubijde kasabasının üç, Muşotişte kasabasının beş ve Ribar kasabasının

⁴⁰ BOA. TD. nr. 495, s. 416; KKA. TD. nr. 55, v. 194a.

⁴¹ VGMA. nr. 989, 73/56.

⁴² BOA. TD. nr. 368, s. 463-464; BOA. TD. nr. 495, s. 414-418.

⁴³ İ. Hakkı Uzunçarşılı (1978). "Evrenos", *MEB. İA.*, C. IV, İstanbul: s. 417.

⁴⁴ VGMA. nr. 773, 64/31; Vakfiye Arapça olup 1501 tarihinde düzenlenmiştir.

⁴⁵ MD. nr. 27, 331/790.

⁴⁶ Elif, vav, re, ha-yı resmiye.

⁴⁷ KKA. TD. nr. 55, v. 194b.

⁴⁸ VGMA. nr. 991, 54/71.

⁴⁹ MD. nr. 27, 331/790.

⁵⁰ KKA. TD. nr. 55, v. 5b ve 12b.

dokuz mahallesi bulunmaktaydı⁵¹. Bahsedilen yerleşim yerlerindeki nüfus miktarı veya kuruldukları arazi yapısı mahallelere ayrılmalarında etkili olmuştu. Bununla birlikte, bazı köylerin nüfus sayısının belirtilen yerlere yakın olması, buraların mahallelere ayrılmasında öne çıkan faktörün engebeli arazi yapısı olduğu kanaatini uyandırmaktadır⁵². Öte yandan, Prizren kırsalında nüfusu boşalmış köylere de rastlanılmaktaydı. Küçük Sohorika, Başinc ve Neşanc köyleri nüfusları kalmadığı için *hali* olarak kaydedilmişlerdi. Bunlardan Küçük Sohorika⁵³ Büyük Sohorika ile birleştirilirken, diğerleri komşu köylerin ahali tarafından hariçten ziraat edilmekteydi⁵⁴. Prozraka karyesi ise muhtemelen önemli ve tehlikeli bir yol güzergâhı üzerinde bulunduğu için derbentçi köyü idi. Fakat, köyde yaşayanların tamamı derbentçi olmayıp bir kısmı raiyet olarak kaydedilmişti⁵⁵. Ayrıca, Muşoşişte köyü sakinleri de İskenderiye, Leş, İpek ve Dukakin'den Üsküp ve iç bölgelere giden yol üzerinde bulunan Gradic derbendinin muhafazası ile yükümlüydüler. Bu hizmetleri karşılığında vergi muafiyetinden başka yeniçeri oğlanı vermekten de muaf tutulmuşlardı⁵⁶. Bahsedilen tarihlerde kazaya tabi 11 de mezra mevcuttu. Bunlardan Minora ve Budişka önceleri karye iken sonradan nüfuslarının dağılmasıyla mezra haline dönüşmüşlerdi⁵⁷. Mezraların önemli bir kısmı yakınlarında bulunan köylerin sakinleri tarafından ziraat edilmekteyken, Budişka mezarında 4 baştina⁵⁸, Grajdenik mezarında ise birkaç göçer evli yaşamaktaydı⁵⁹.

Prizren kazasına tabi köylerde 1570 tarihinde 2296 hâne ve baştina –bunun 439'u baştina-, 39 bive, 114 çift, 1 nim-çift, 15 hâne-i gebr, 5 kilise, 46 bennak, 643 mücerred, 2 bazdar ve 6 müsellemler toplam 3606; 1590 tarihinde ise 2205 hâne ve baştina – bunun 409'u baştina-, 186 çift, 11 hâne-i gebr, 27 bennak, 582 mücerred, 8 bazdar ve 1 müsellemler olmak üzere toplam 3429 nefer yaşamaktaydı. Köylerde yaşayan tahminî nüfusun hesaplanmasında çift, nim-çift ve bennaklar da hâneye dahil edilmiştir. Bu hesaba göre, Prizren kırsalında 1570 tarihinde takriben 13055, 1590 tarihinde ise 12736 kişi yaşamaktaydı. Buna göre, her iki tahrir arasında nüfusta önemli bir değişiklik olmamıştı. Nüfusun bir miktar azalmasında bazı köylerde ortaya çıkan asayiş meselesi etkili olmuş olabilir. Nitekim, 1576 tarihinde Prizren'e tabi köylerden bazılarında isyanların vuku bulduğuna dair bilgiler mevcuttur⁶⁰. (Ek Tablo: III)

Bahsedilen nüfus içinde az da olsa Müslümanlara rastlanılmaktaydı. Kırsal alanda yaşayan Müslümanların Anadolu'dan yapılan göçlerle mi yoksa ihtidâlar sonucunda mı oluştuğu açık değildir. Bununla birlikte, bazı köylerde tespit edilen bir iki neferlik Müslümanlardan bazılarının baba isimlerinin Abdullah olması, onların sonradan Müslüman oldukları izlenimini vermektedir. Öte yandan İvlaşta, Tirne, Leşan, Haraştani, Yahofc, Goric, Donla Sırnica, Zahum, İstavica, Bunikova, Lika, Topce, Lupuceva, Novak, Çaparca ve Osturojine köylerinde Müslüman yoğunluğun fazla olması, bölgeye Anadolu'dan yapılan göçler ile açıklanabilir. Fakat, göçlerin fazla olmadığı anlaşılmaktadır. Zira, Prizren kırsalında yaşayan Müslümanların sayısı 200 ilâ 250 nefer arasındaydı. Bu çerçevede, Müslümanlar toplam nüfusun ancak %1'ini oluşturmaktaydı. Öte yandan, kırsal alanda tespit edilen Müslümanların tamamının köylerde yaşadıkları da söylenemez. Özellikle, askerî sınıf mensupları ve bazı zanaatkârlar önemli miktarda baştina tasarruf etmelerine rağmen, köylerde ikamet etmemekteydiler. Bundan dolayı, tespit edilen nüfus bir miktar daha düşüktü.

Müslüman nüfusun yoğun olarak yaşadığı köylerde özellikle cami ve cami görevlilerinin giderlerinin karşılanması için vakıflar kurulmuştu. Tahrir defterlerinde sadece Prizren merkezde kurulan vakıflarla ilgili bilgiler olduğu için kırsal alandaki vakıflara dair

⁵¹ KKA. TD. nr. 55, v. 5b, 16b, 17b, 46b.

⁵² Bkz. Bedriye Tolun-Denker (1977). *Yerleşme Coğrafyası, Kırsal Yerleşmeleri*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, s. 27.

⁵³ BOA. TD. nr. 495, s. 55.

⁵⁴ Örnek olarak bkz. BOA. TD. 495, s. 81.

⁵⁵ BOA. TD. nr. 495, s. 79; KKA. TD. nr. 55, v. 33b.

⁵⁶ KKA. TD. nr. 55, v. 19a.

⁵⁷ KKA. TD. nr. 55, v. 44a ve 48a.

⁵⁸ BOA. TD. nr. 495, s. 100; KKA. TD. nr. 55, v. 44a.

⁵⁹ BOA. TD. nr. 495, s. 81; KKA. TD. nr. 55, v. 34b.

⁶⁰ MD. nr. 28, 108/264/, 109/265, 110/266.

bilgilere ulaşılamamaktadır. Fakat, geç döneme ait pek çok vakfiyede buralarda da camilerin yapımı ve bakımı ile cami görevlilerinin giderlerinin karşılanması için vakıfların kurulduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, Osturojine sakinlerinden Said 1885 tarihinde 500⁶¹ ve Lupuceva sakinlerinden Şemseddin Ağa ise 1901 tarihinde 1000⁶² kuruşluk bir meblağı cami ve cami görevlilerinin giderlerine harcanması şartıyla vakfetmişti.

Köy arazisi içinde sıkça rastlanan üretim ünitelerinin başında baştinalar gelmekteydi. Bunlar pek çok yönden Müslümanların elinde bulunan çiftliklere benzemekte olup miras manasında gelen baştina Osmanlı fethinden önce kralın önemli bir hizmeti karşılığı bir şahsa daimi ve mutlak mülk olarak verdiği arazi parçalarıydı. Bu araziler, mülk statüsünde olduğundan sahipleri tarafından satılabilir, terk veya ferağ olunabilirdi. Ayrıca, bu topraklara sahip olanlar bütün angarya ve vergilerden muaf tutulmuşlardı. Baştinalar bölgenin Osmanlılar tarafından fethinden sonra tımar sistemi içine alınarak sahiplerinin elinde bırakılmıştı⁶³. Prizren kırsalında 1570 tarihinde 439, 1590 tarihinde ise 409 baştina mevcuttu. Bunların tamamı muayyen kişiler tarafından tasarruf edilmeyip, bazıları köy ahalisi tarafından kullanılmaktaydı⁶⁴. Yine, baştinayı tasarruf etmek için baştinanın bulunduğu köyde ikamet etmek gibi bir zorunluluk yoktu⁶⁵. Ayrıca, bir kişi birden çok baştinaya sahip olabilmekteydi⁶⁶ bir baştina da birden fazla kişi tarafından tasarruf edilmekteydi⁶⁷. Baştinalar pek çoğu zamanla el değiştirerek Müslümanlar tarafından satın alınmıştı. Bu bağlamda, 1570 tarihinde 439 baştinadan 104'ü, 1590 tarihinde ise 409 baştinadan 169'u Müslümanların elindeydi⁶⁸.

Üretim birimleri arasında bulunan bağların miktarı 1570 tarihinde 149, 1590 tarihinde ise 214 dönüm olarak tespit edilmektedir. Bunların dışında pek çok köyde harap bağlar da mevcuttu. Esasen, iki tahrir arasında meydana gelen 65 dönümlük fark da harap bağların tekrar canlandırılmasıyla oluşmuş olmalıdır. Prizren kanunnâmesinde bağlardan dönüm başına 4 akçe vergi alındığı, ayrıca bağ sahiplerinin sipahiye tekne adında 5 akçelik bir vergi daha ödedikleri belirtilmiştir⁶⁹. 1570 tarihi itibarıyla tekne vergisi 4240, 1590 tarihinde ise 4045 akçeydi. Tekne vergisinden anlaşıldığı kadarıyla, bağların miktarı tespit edilenden bir hayli fazlaydı. Bu durum gayrimüslimlerin elinde bulunan bağların kaydedilmemiş olmasıyla izah edilebilir. Nitekim, tahrirlerde sadece Müslümanların sahip olduğu bağlar kaydedilmişti. Bağlarda üzüm yetiştirildiği, bunun önemli bir kısmının şıra imalinde bir kısmının ise şarap yapımında kullanıldığı anlaşılmaktadır. 1570 tarihinde 2374 çubur* şıra üretimine karşılık 75170, 1590 tarihinde ise 2546 çubur şıra üretimine karşılık 88940 akçe vergi ödenmesi öngörülmüştü. Ayrıca, şaraptan alınan vergi 1570 tarihinde 3800, 1590 tarihinde 3075 akçeydi. Çiftliklere gelince 1570 tarihi itibarıyla 21, 1590 tarihinde ise 36 adet çiftlik tespit edilmektedir. Çiftlik sayısındaki fark bazı çiftliklerin ayrılmasıyla⁷⁰ ve mevat arazinin işlenmesiyle oluşmuş olmalıdır. Bağ sahipleri arasında İskenderiye ve Dukakin mir-livaları ile yeniçerilerden başka bey, efendi, kethüda, çavuş ve çelebi unvanlı pek çok kişinin bulunması askerî sınıf mensuplarının pazara yönelik üretim yaptıklarını göstermektedir. Özellikle bağ, çiftlik ve bazı baştina sahiplerinin köy ahalisiyle birlikte değil de hasıl kısmında kaydedilmiş olması, onlardan pek çoğunun köyde yaşamadıklarını ve sahibi oldukları baştina, bağ ve çiftlikleri kendilerine tabi kişiler vasıtasıyla işlettiklerini göstermektedir. Yine, askerî sınıf mensupları dışında aşçı, terzi, borazan gibi varlıklı esnaf kesimin de baştina, bağ ve çiftlik sahibi olarak pazara yönelik

⁶¹ VGMA. nr. 989, 23/19.

⁶² VGMA. nr. 989, 146/111.

⁶³ Halil İnalçık, *a.g.e.*, s. 171.

⁶⁴ BOA. TD. nr. 495, s. 48, 69, 82 ve muhtelif sayfalar; KKA. TD. nr. 55, v. 21a, 24a, 28a ve muhtelif yerler.

⁶⁵ KKA. TD. nr. 55, v. 36b, 38a, 44b; "Baština-i Nikola der-yed-i Mehmet bin Ferhat an nefs-i Prizren..."; "Baština-i Ahmet bin Fuat an nefs-i Prizren..."; "Baština-i der-yed-i Mami an nefs-i Hoça...".

⁶⁶ KKA. TD. nr. 55, v. 23b; Kemal Efendi ve Kemal Çelebi'ye ait ikişer baştina kaydı mevcuttur.

⁶⁷ Örnek olarak bkz. KKA. TD. nr. v. 29b. "Musa bin Ali ma' biraderes".

⁶⁸ Kuruşe karyesindeki Müslüman baştina sahipleri "Baštinahâ-yı Müslimanât" başlığı altında kaydedilmişlerdi. Bkz. BOA. TD. nr. 495, s. 25; KKA. TD. nr. 55, v. 6b.

⁶⁹ KKA. TD. nr. 55, v. 3b.

* Çabar ve çabır olarak da bilinmektedir. Olga Zirojević, *a.g.m.*, s. 2121.

⁷⁰ Örnek olarak bkz. KKA. TD. nr. 55, v. 23a; "Ali Ser-asker Hamza oğulları çiftliğinden ifraz olmuş der-yed-i Mustafa"

üretim yaptıkları tespit olunmaktadır.

Vergi kayıtlarından anlaşıldığı kadarıyla Prizren kazasında en çok buğday, arpa, çavdar, mahlut, alef, kapluca, erzen, burçak ve mercimek hasadı yapılmaktaydı. Bunlar 8 ilâ 10 İstanbul kilesine eşit olan himl ile ölçülmekteydi⁷¹. Hububatın yanında meyve, ceviz, keten, kelem, bostan ve azda olsa pıyaz, sir ve bakla yetiştirilmekteydi. Öte yandan, yaylak ve otlak vergileri ile koyundan alınması öngörülen vergi miktarının düşük olması bölgede hayvancılığın gelişmediği kanaatini uyandırmaktadır. Nitekim, 1300 akçelik koyun vergisine nazaran bölgede yaklaşık 2500-3000 adet civarında koyun bulunduğu düşünülmektedir. Bu durum Rumeli'deki hayvancılığa oranla oldukça düşüktü. Buna karşılık hanazırdan alınacak vergi miktarı 1570 tarihinde 2048, 1590 tarihinde 3074 akçeyle koyun vergisine nispeten daha fazlaydı. Kovan öşrü ise hanazır vergisinin neredeyse 2 katıydı. Üretimden alınan bu vergilerden başka raiyet rüsûmu kapsamında gayrimüslimlerden ispenç vergisi ile çift sahiplerinden resm-i çift alınmıştı. İспенç vergisi bütün gayrimüslim tebaadan alınan bir vergi türü olup hâne ve bekarlardan yıllık 25, dullardan ise 6 akçe tahsil edilmekteydi⁷². Prizren genelinde 1570 tarihi itibarıyla 83160 akçe alınan bu vergi 1590 tarihinde bir miktar azalarak 76840 akçeye gerilemişti. Çift sahiplerinden alınan çift vergisi ise 1570 tarihinde 2740 akçeyken 1590 tarihinde artarak 4052 akçeye ulaşmıştı. (Ek Tablo: IV) Son olarak İstrotide, Busine, Girgofca, İstratinofc, Ginofc ve Selic köylerinden elde edilen gelirler padişah hassıyken, diğer köylerin gelirleri sipahilere dirlik yazılmıştı⁷³.

Sonuç

Sırp Devleti zamanında terk edilmiş bir halde olan Prizren, Osmanlı hakimiyetine girdikten kısa bir süre sonra ticaret yolları üzerinde olmasının da sayesinde sosyal ve iktisadî yönden gelişmiştir. Şehirde, XVI. yüzyılın son yarısında toplam 19 mahalle bulunmakta olup bunlardan bazılarında sadece Müslim ve gayrimüslimler yaşamaktayken, bazılarında ise her iki unsur birlikte yaşamaktaydı. Şehirde yaşayan Müslim nüfusun önemli bir kısmı ihtidalar sonucunda oluşmuştu. Şehrin nüfusu XVI. yüzyılın sonlarına doğru takriben 2883 kişiydi. Şehrin içtimaî yapısında vakıflar önemli bir role sahip olup şehirde pek çok vakıf bulunmaktaydı. Şehirdeki en önemli geçim kaynağı esnaflık ve zanaatkârlıktı. Dericilik, ipekçilik ve bunlardan yapılan mamuller pek çok kişinin geçim kaynağıydı. Esnaflar ve zanaatkârlar vakıflar tarafından kiralanarak dükkanlarda faaliyet göstermekteydiler. Şehirde Kukli Mehmet Bey, Mehmet Paşa, Evrenos oğlu Ahmet Bey, Hızır Koka oğlu Mehmet Bey gibi pek çok kişi tarafından vakfedilmiş onlarca dükkan vardı.

Prizren kırsalında 113 köy ve 11 mezra mevcuttu. Bunlardan bazıları mahallelere ayrılacak kadar geniş ve kalabalıkken bazılarında nüfus yoktu. Köy arazisi içinde bulunan baştına, bağ ve çiftlikler geniş üretim biriminin alt kollarını oluşturmaktaydı. Buralarda askerî sınıf mensupları ve bazı varlıklı esnaflar tarafından pazara yönelik üretim yapılmaktaydı. Prizren'e tabi köylerde XVI. yüzyılın son çeyreğinde yaklaşık 12736 kişi yaşamaktaydı. Bunların arasında oldukça az sayıda Müslüman da vardı. XVI. yüzyılın sonlarına doğru kaza genelinde takriben 15619 kişi yaşamakta olup kazanın toplam geliri 500000 akçe civarındaydı. Kaza gelirleri padişah, mirliva ve sipahiler arasında bölüşülmekteydi.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

A. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.)

1. Tahrir Defterleri (TD.): 9, 92, 167, 368, 495.

2. Mühimme Defterleri (MD.): 27, 28, 34.

B. Kuyûd-ı Kadime Arşivi Tahrir Defterleri (KKA. TD.): 55, 360.

C. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA.): 773, 989, 991.

⁷¹ KKA. TD. nr. 55, v. 3b.

⁷² KKA. TD. nr. 55, v. 3b.

⁷³ KKA. TD. nr. 55; KKA. TD. nr. 360.

II. Araştırma ve İncelemeler

- AÇIKEL, Ali (2004). "Şer'iyye Sicillerine Göre Tokat'ta İhtidâ Hareketleri (1772-1797)", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 23, ss. 171-193.
- AKGÜNDÜZ, Ahmed (1990). *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, 2. Kitap, İstanbul: Fey Vakfı Yayınları.
- BARKAN, Ömer Lütfi (1942). "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler, I. İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", *Vakıflar Dergisi*, Cilt II, ss. 279-386.
- BAYARTAN, Mehmet (2005). "Osmanlı Şehrinde Bir İdari Birim: Mahalle", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, Sayı 13, ss. 93-107.
- BOSTAN, Hanefi (2002). *XV- XVI. Asırlarda Trabzon sancağında Sosyal ve İktisadî Hayat*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ÇOLAK, Kamil (2000). *XVI. Yüzyılda İstanbul'da İhtidâ Hareketleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DAVİD, Géza (2002). "Osmanlı Avrupası'nda Yönetim", (Çev. Sermet Yalçın), *Kanuni ve Çağı*, Ed. Metin Kunt vd., İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- DEMİR, Alpaslan (2011). "XVI. Yüzyılda Koğans Nahiyesi: Nüfus ve Yerleşme", *History Studies*, Volume 3, Issue 2, ss. 125-145.
- (2009). "Tahrir Defterlerine Göre 16. Yüzyılda İhtidâ Hareketleri," *Gazi Türkiyat*, Güz, Sayı 4, ss. 199-206.
- DERVİŞ, Fetnan (2007). XVIII.-XIX. Yüzyıllarda Prizren: Siyasi ve Sosyo Ekonomik Tarihi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DÜZBAKAR, Ömer (2003/2). "Osmanlı Döneminde Mahalle ve İşlevleri", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl, 4, Sayı 5, ss. 97-108.
- FAROQHİ, Suraiya (2011). *Osmanlı Zanaatkârları*, (Çev. Zülal Kılıç), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- (1993). *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, (Çev. Neyyir Kalaycıoğlu), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- İNALCIK, Halil (1995). *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- KATİC, Tatjana (2010). *Detailed Register Of The Prizren Sancak From 1571*, Belgrad.
- KURT, Yılmaz (2002). "XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda İhtidâ Hareketinin Onomastik Açından İncelenmesi", *Kafalı Armağanı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- LEVEND, Agah Sırrı (1956). *Gazavat-Nâmeler ve Mihailoğlu Ali Bey'in Gazavatnâmesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- OCAK, A. Yaşar (2002). *Sarı Saltık Popüler İslâm'ın Balkanlar'daki Destanî Öncüsü*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- (2011). *Ortaçağlar Anadolu'sunda İslâm'ın Ayak İzleri*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- ÖZ, Mehmet (2000). "Tahrir Defterlerindeki Sayısal Veriler", *Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik*, (Der. Halil İnalçık ve Şevket Pamuk), Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.
- PAKALIN, Mehmet Zeki (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. III, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- RECEPOĞLU, Altay Suroy (2001). *Kosova'da Türk Kültürü veya Türkçe Düşünmek*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- SERTOĞLU, Midhat (1986). *Osmanlı Tarih Lûgati*, İstanbul: Enredun Kitabevi.
- TOLUN-DENKER, Bedriye (1977). *Yerleşme Coğrafyası, Kır Yerleşmeleri*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı (1978). "Evrinos", *MEB. İA.*, C. IV, İstanbul.
- VIRMIÇA, Raif (2000). *Kosova'da Fatih Devri Eserleri*, Prizren: Kitap Yayınları.
- (2009). *Kosova'da Fatih Devri Eserleri*, Prizren: Kitap Yayınları.
- (2010). *Kosova Tekkeleri*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- (2010). *Kukli Mehmet Bey Vakfıyesi*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- (2009). *Prizren'de Türk Dönemi Kültür Mirası*, Prizren: Fikri ve Medya Hizmetleri Derneği Yayını.
- Prizrenli Suzi'nin 500. Yılı* (2000). Hzl. Altay Suroy Receptoğlu, Prizren.
- ZİROJEVIÇ, Olga (1994). "Prizren Şehri, İslamiyet ve Hıristiyanlığın Beraber Yaşamının Bir Örneği", *XVI. Türk Tarih Kongresi*, Cilt V, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, ss. 2115-2123.

Ekler

Tablo 1: Mahalleler (Müslim Mahalleler)

Mahalle Adı	TD 167			TD 368			TD 495		TD 55	
	N. ⁷⁴	H.	A.	N.	H.	M.	N.	H.	N.	H.
Cami-i Sultan Mehmet/ Cami-i Atik	101	95	6	108	108	-	65	65	53	53
Levişa tabi-i mahalle-i Cami-i Atik			-		-	-	37	37	50	50
Ayas Bey	39	28	11	64	57	7	42	42	15	15
Hacı Kasım tabi-i mahalle-i Ayas Bey	-	-	-	-	-	-	52	52	48	48
Yazıcı Sinan nd. Emin Mehmed	92	79	13	89	85	4	79	79	71	71
Çarşı nd. Yakup Bey	38	28	10	17	14	3	31	31	18	18
Kuruli	-	-	-	-	-	-	56	56	31	31
Debbağan	-	-	-	-	-	-	66	66	34	34
TOPLAM	270	230	40	278	264	14	428	428	320	320

(Gayrimüslim Mahalleler)

Mahalle Adı	TD 167				TD 368						TD 495				TD 55				
	N.	H.	M.	B.	N.	H.	M.	B.	Hy.	Bz.	N.	H.	M.	B.	N.	H.	M.	Bz.	
Gebran-ı nefsi Prizren	-	-	-	-	16	10		5	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Eski Pazar	63	45	3	15	30	19	4	7	-	-	27	20	6	-	17	14	2	1	-
Nikola Mamzik nd. Niko veled-i Acopko	96	69	8	19	40	26	10	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Haymane-i mahalle-i Nikola Mamzik	-	-	-	-	4	2	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Vepopo Jidar tabi-i mahalle-i Mamzik	-	-	-	-	10	10		-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Anderlac Arlod tabi-i mahalle-i Vasil Haymanegân	-	-	-	-	15	-	-	-	15	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Vasil	81	58	5	18	39	21	12	6	-	-	43	27	12	4	31	27	4	-	-
Vuk/Vuk veled-i Dimitri	54	38	3	13	23	13	3	4	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Petri Nikola	47	26	3	18	23	14	3	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kostantin Petkocani nd. Bogoy Ribar	52	38	5	9	28	16	3	5	2	2	35	20	12	1	17	11	4	2	-
Radomir	94	64	10	20	53	25	16	11	-	1	80	52	20	7	58	51	7	-	-
Haymane-i Radomir	-	-	-	-	13	12	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Olivir Izlavcir	45	28	6	11	18	11	1	5	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Haymane-i nefsi-i Prizren	-	-	-	-	22	22	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ayasluha Haymanegân	-	-	-	-	12	12	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pop Dimitri nd. Birader Radoslav	49	30	4	15	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mamzik nd. Hasan Çelebi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	56	38	13	4	44	37	5	2	-
Kuka nd. Kuruli	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	26	16	8	2	16	13	2	1	-
Çarşı nd. Petri Nikola	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	26	14	9	3	14	14	-	-	-
Yazıcı Sinan nd. Emin Mehmed	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	39	26	10	3	33	24	9	-	-
Paldelya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	27	20	5	2	31	29	2	-	-
Pridvoric	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	21	14	6	-	10	9	1	-	-
Ayaş nd. Ezkugan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	18	13	4	1	14	13	1	-	-
Haymane-i der mahalle-i Pandelya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10		5	-	6	6	-	-	-
TOPLAM	581	396	47	138	346	213	53	54	23	3	408	265	110	27	291	248	37	6	-

Tablo II: Şehrin Genel Nüfusu

TD 167		TD 368		TD 495		TD 55	
Müslim	G.Müslim	Müslim	G.Müslim	Müslim	G.Müslim	Müslim	G.Müslim
1190 (%35)	2165 (%65)	1334 (%53)	1198 (%47)	2140 (%59)	1468 (%41)	1600 (%55)	1283 (%45)
3355		2532		3608		2883	

⁷⁴ N. Nefer; H. Hane; M. Mücerred; A. Akıncı; B. Bennak; Hy. Haymane; Bz. Bazdar, nd. Nam diğer.

Tablo III: Köyler

Köy adı	Mahalle adı	Mezra adı	TD 495										TD 55											
			Nefer	Hane ma' Baştına	Bive	Çift	Nim Çift	Hane-i Gebr	Kilise	Bennak	Mücerred	Bazdar	Müsellem	Nefer	Hane ma' Baştına	Bive	Çift	Nim Çift	Hane-i Gebr	Kilise	Bennak	Mücerred	Bazdar	Müsellem
Kuruşe	Merkez	-	34	27	-	-	-	-	-	-	7	-	-	31	27	-	-	-	-	-	-	4	-	-
	Berşinc	-	40	32	1	-	-	-	-	-	7	-	-	41	34	-	-	-	-	-	-	7	-	-
	Belogonc	-	46	35	-	-	-	-	-	-	11	-	-	37	32	-	-	-	-	-	-	5	-	-
	Baştinahâ-yı Müslimanât	-	9	9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Planyani	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	69	53	-	1	-	-	-	-	15	-	-	
Müselman-ı der karye-i Planyani	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Gorna İvrantik	-	-	80	64	-	-	-	-	-	-	16	-	-	80	61	-	-	-	-	-	-	19	-	-
İdvoran	-	-	57	41	-	4	-	-	1	-	11	-	-	50	38	-	3	-	-	-	-	9	-	-
Cero Glareva	-	-	50	44	-	1	-	-	-	-	5	-	-	50	38	-	3	-	-	-	-	9	-	-
İsveti Petri	-	-	63	49	-	-	-	-	1	-	13	-	-	62	54	-	-	-	-	-	-	8	-	-
İskovitda	-	-	28	23	-	-	-	-	-	-	5	-	-	28	24	-	-	-	-	-	-	4	-	-
Busine	-	-	23	16	-	2	-	-	-	-	5	-	-	18	13	-	2	-	-	-	-	3	-	-
Gorgofc	-	-	18	16	-	-	-	-	-	-	2	-	-	16	13	-	-	-	-	-	-	2	1	-
İstratinofc	-	-	17	12	-	3	-	-	-	-	2	-	-	20	10	-	3	-	-	-	-	7	-	-
Ginofc	-	-	18	14	-	-	1	-	-	-	3	-	-	17	13	-	1	-	-	-	-	3	-	-
Selic	-	-	17	10	4	-	-	-	-	-	60	-	-	13	10	-	1	-	-	-	-	33	-	-
Lubijde	Yovan	-	64	49	4	-	-	-	-	-	11	-	-	75	59	-	-	-	-	-	-	16	-	-
	Boğdan	-	41	33	-	1	-	-	-	-	6	1	-	51	40	-	-	-	-	-	-	8	3	-
	Radosa	-	41	31	4	2	-	-	-	-	4	-	-	39	32	-	2	-	-	-	-	5	-	-
Küçük Lubijde	-	-	5	5	-	-	-	-	-	-	-	-	7	4	-	1	-	-	-	-	2	-	-	
Muşotişte	Boğdan	-	16	10	-	-	-	-	-	-	6	-	-	16	12	-	-	-	-	-	-	4	-	-
	Duyk	-	45	30	1	-	-	-	-	-	14	-	-	44	36	-	1	-	-	-	-	7	-	-
	İvaniş	-	42	26	2	-	-	-	-	-	14	-	-	41	28	-	-	-	-	-	-	13	-	-
	Miladin	-	41	32	-	-	-	-	-	-	9	-	-	44	29	-	-	-	-	-	-	15	-	-
	İstanmir	-	36	32	-	-	-	-	1	-	3	-	-	30	26	-	-	-	-	-	-	4	-	-
Peğani	-	-	72	57	-	2	-	-	1	-	12	-	-	55	50	-	2	-	-	-	-	3	-	-
Küçük Peğani	-	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Donla Sopine	-	-	30	27	-	-	-	-	-	-	3	-	-	31	29	-	-	-	-	-	-	2	-	-
Veleja	-	-	16	12	-	-	-	-	-	-	4	-	-	9	6	-	1	-	-	-	-	2	-	-
Recani-i Büztürk	-	-	36	26	-	5	-	-	-	-	5	-	-	41	28	-	2	-	-	-	-	11	-	-
Suhorika ma' karye-i Küçük Sohorika	-	-	11	8	-	1	-	-	-	-	2	-	-	11	8	-	1	-	-	-	-	2	-	-
Lubine	-	-	67	52	-	1	-	-	-	-	14	-	-	65	47	-	1	-	-	-	-	17	-	-
İvlaşta	-	-	24	1	-	1	-	-	-	6	6	-	-	16	-	-	1	-	-	-	1	1	-	-
Donla Ostrojub	-	-	16	13	1	-	-	-	-	-	2	-	-	20	14	-	-	-	-	-	-	6	-	-
Pupolani	-	-	18	12	3	-	-	-	-	-	3	-	-	18	9	-	3	-	-	-	-	6	-	-
Gorna Guncat	-	-	26	21	-	1	-	-	-	-	4	-	-	34	26	-	-	-	-	-	-	8	-	-
Donla Guncat	-	-	7	5	-	-	-	-	-	-	2	-	-	7	6	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Tırna	-	-	14	8	-	-	-	-	-	4	2	-	-	14	-	-	1	-	2	-	1	-	-	-
Leşan	-	-	18	18	-	-	-	-	-	-	-	-	-	19	18	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Zaplujan	-	-	22	17	-	1	-	-	-	-	4	-	-	28	25	-	2	-	-	-	-	1	-	-
Perdene Olaşnic	-	-	8	6	1	-	-	-	-	-	1	-	-	5	4	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Haraştani	-	-	13	11	-	1	-	-	-	-	1	-	-	17	12	-	1	-	-	-	-	4	-	-
Zağradicka Hoca	-	-	56	42	1	-	-	-	-	-	12	-	1	62	47	-	1	-	-	-	-	14	-	-
Gorna Savrova	-	-	20	17	-	-	-	-	-	-	3	-	-	18	16	-	-	-	-	-	-	2	-	-
Donla Savrona	-	-	4	2	-	1	-	-	-	-	1	-	-	3	1	-	1	-	-	-	-	1	-	-
Malcinova	-	-	13	11	-	-	-	-	-	-	2	-	-	14	12	-	-	-	-	-	-	2	-	-
Muholani	-	-	21	16	-	-	-	-	-	-	5	-	-	23	13	-	-	-	-	-	-	10	-	-
Kelanc	-	-	15	11	2	2	-	-	-	-	-	-	-	18	14	-	2	-	-	-	-	2	-	-
Peşkova	-	-	19	12	1	2	-	-	-	2	2	-	-	21	10	-	5	-	-	-	-	6	-	-
Lutoğlava	-	-	10	10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15	14	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Bukoş	-	-	37	26	-	1	-	-	-	-	10	-	-	38	31	-	-	-	-	-	-	7	-	-
Lukoviç	-	-	46	34	-	1	-	-	-	1	10	-	-	38	31	-	-	-	-	-	-	7	-	-

